

Spartak Paskalevski
(Sofia – Heidelberg)

The Globalist Myth, Hopes and Insights (Aspects of an Integrating Cultural Dialogue)

Abstract: An important role in the development of man and society has been played by the integrating cultural dialogue whose earliest productive model was the globalisation of Hellenism and the values of the Greco-Roman world, a civilisation which set the premise for the emergence of Christianity. These values form the foundation of the European civilisation, its institutionalised forms of governance and norms of human tolerance.

The generative energy and the potential of national cultures are a necessary prerequisite for the historical evolution of the transition phases and their transformation into a global intercultural dialogue, into the beginnings of a future universal Planetary civilisation.

Спартак Паскалевски
(София – Хайделберг)

Глобалистският мит, надежди и прозрения (Аспекти на интегриращия културен диалог)

Глобализацията е многостранен процес с произтичащи от него изменения в икономически, политически, религиозен и културен план. По отношение изследването на всемирната интеграция са налице редица проблеми, които възникват при анализа на нейната обективност, системност и всеобхватност.

Коренната промяна в характера на световния пазар и тясното преплитане на националните икономики в системата на международното разделение на труда се отразява на икономическите и политическите отношения. Изменената структура на световното стопанство поражда и активизира нови реалности въз основа на динамично протичащите процеси на регионализация и транснационализация. Държавно конституираните пазарни системи се подложени на динамична промяна, нови мащаби в планетарен обхват достига както миграцията, така и концентрацията в сферите на световното разпределение на труда. Не само капиталът и работната сила, но и управлението на производствените ресурси, стандартизацията на законодателствата в областта на икономическите и технологическите процеси се отразяват по специфичен начин върху глобализацията на културата и изкуството. Въвличащото многообразие от динамични възможности за интеграция в научен и творчески аспект предполага промяна и по отношение ролята на субективния фактор в този глобален процес.

В културологичен план транснационализацията поражда дискусии по отношение обвързването на икономиката и финансовите пазари с формираните иновационни информационно-технологически подходи като източници на глобализацията. При това

процесите на регионализация оказват мощно кумулативно въздействие върху формирането на световните полюси както по отношение на икономическото и технологическото развитие, така и в областта на културата. Ето защо вниманието ни в следващото изложение ще бъде насочено към отражението на глобализма в сферите на културата и изкуството, където се наблюдава интеграция на исторически форми, едновременно с тяхната трансформация и пораждаване на нови форми.

Обективното развитие на човечеството в глобалните мащаби на протичането му води неминуемо към многоетапно и еволюционно изграждане на планетарната цивилизация. Съвременното цивилизационно развитие е един от етапите, който се характеризира с нарастваща цялостност на световното съобщество. Интернационализацията на обществата неизбежно обхваща в единна система социално-икономическите, политическите и културните връзки и отношения. Главна опасност в това отношение, според „Физика на бъдещето“ от теоретика-физик и футуролог, Митио Каку, са фундаменталистките идеи, които са следствие от неизживяно дивашко минало, от попълзновения за хегемония и власт, създаващи опасност от самоунищожение.

В исторически план първите плахи стъпки на планетарна цивилизация се зараждат около 10-11 хиляди години до н.е. Следваща стъпка са човешките общности, обединени в периферни, отдалечени от тектонични заплахи региони. В последвалия период от 4-5 хиляди години настъпва разселване навътре в материчите. Последователността на стадияте, зададени от човешкия потенциал и неговата еволюция, бележат етапите „доистория“, „история“ и „постистория“. Тяхната свързаност дава основание да се формулира (с известна условност) понятието 'протопланетарна цивилизация' в движението на човечеството - еволюционен процес, в началото на който е положена извечната връзка между природата и човека. В човешката практика се формират конкретни механизми за осъзнаване и постепенно овладяване на природата, чието глобално и същностно присъствие поражда следствия както за материалното, така и за интелектуалното и духовното развитие на човешкия живот. Към подобни наблюдения върху доисторическия стадий ни насочват мегалитите - общинни съоръжения със социализираща функция. За първобитната техника издигането им представлява сложна задача, чието разрешение налага обединение на големи маси хора. Някои мегалитни съоръжения, като например комплексът от над 3,000 камъка в Карнак Бретан, Франция, представляват важни церемониални центрове, свързани с култа към мъртвите.

Други мегалитни комплекси се използват за определяне времето на дадено астрономическо събитие като слънцестоене и равнодействие. Продукти на креативна дейност са предметите на бита, играчките за деца, ритуалните статуетки и украшенията, чийто размер ангажира не само околото, но и вниманието на изследователите върху тяхната изработка. Изключително търпение се влага в производството на разнообразни накити от кост и камък с помощта на примитивни за днешните представи инструменти.

Наред с пещерните стенописи и рисунки (като например от пещерата „Магура“ от VII хил. пр. Хр.), археоастрономическите съоръжения от типа на неолитния „Гозекски кръг“ от провинция Саксония-Анхалт в Германия (състоящ се от три концентрични рова и дървени врати, съобразени с изгрева и залеза на слънцето) или на прочутия „Стоунхендж“ (стоящи камъни от по 50 т. единия отпреди 3000 години пр. Хр.) на 13 км от Солсбъри във Великобритания, вероятно са служели като древни

астрономически обсерватории за календарни цели и определяне на лятното слънцестоене и годишния кръг. Подобен тип съоръжения ни приближават към астрономическите представи на древността. В търсене на астрономическите им значения, артефактите от петроглифи и пещерни рисунки разкриват космологически и космогонични представи. Очертават се многопластови древни реалии, принадлежащи на обкръжаващата природа, както и образни и символни представи, присъщи на духовната природа на човека, която обръща внимание на феномени от надприродния свят.

Характерна за неолита е вярата в антропоморфни божества и възникването на сложни религиозни култове, свързани с преклонение пред Небесната майка, Небесния отец, Слънцето и Луната. От първоначалната магическа способност на шамани и гадатели да въздействат върху света на духове и богове, се развива социалната диференциация и се създава привилегированата каста на професионалните жреци. Вероятно култът към изключителните сили на звездите и слънцето чрез вариации, модификации и медиативни рекомбинации, подобно на архаичния зороастризм, получават широко разпространение в монотеистичните световни религии, видни в редица елементи на иудаизма, християнството и исляма, а също в духовните практики на будизма, обединени от приемливите и близки за всички общи екологични и морални ценности.

Фокусиращи се върху различна степен на трансцендентност на божеството, те формират културни стереотипи в следване на морални кодове на поведение, включително на социални и етически кодове, влияещи върху всеки аспект от поведението на индивида в публичното пространство, както и в сферата на личния му живот.

Посветени да подтикват упованието на вярващите в постигане на благодатен живот, древните корени на иудаизма, християнството и исляма формират по различен начин съответната комуникативна система от образни и символни значения в изкуството. Идеята им системност в развитието на менталната комуникация поражда различни феномени на миметични и немиметични мутации и саморепликации в културното взаимодействие и създава различен по тип и форми художествен синкретизъм.

Още в религията на Древен Египет важна роля играят соларните култове. Сред египетските слънчеви божества, Ра, Гор, Амон, Хепри, Атон изначално олицетворяват слънчевия диск, довел до разпространението на единния култ към слънцето, наложен в Египет с религиозната реформа на фараона Ехнатон през XIV в. пр. Хр. В шумерско-акадската митология се налага богът на слънцето Шамаш, макар и да отстъпва все още по значение на бога на Луната. В сферата на архаичните соларни митове принадлежат и митовите за възникването на Слънцето, за изчезването и възвръщането на Слънцето, за унищожаването на излишните слънца, разпространени сред африканските, сибирските и австралийските народи. Соларните култове заемат важно място в индоевропейската митология, свързвайки се с култа към коня и с образа на божествените близнаци. Според индоевропейските представи, Слънцето пътешества по небето в прыг от коне, преминавайки за един ден целия небосвод. Соларни божества са древониндийската Сурия, гръцките Аполон и Хелиос, римският Сол. Соларен произход има и главното божество на зороастризма, Митра. Развитие на соларни култове се наблюдава в Южна и Средна Америка. А върховното божество на японския пантеон, Синто, е слънчевата богиня Аматерасу. В исторически план комплексът от соларни митове в различните му разновидности е свързан с генезиса и изначалните ембрионални форми на човешката

цивилизация. В тях се осъществява връзката на биосферата и ноосферата, когато се формират менталните представи и се изготвят първите оръдия и инструменти за практически живот. В общностното човешко пространство се обособяват предархитектурни структури на организирана жизнена среда. Формиращата витална логика на тези изначални форми полага основата на вече осъществили се исторически форми, които очертават и надграждат бъдещето.

След ембрионалния стадий на праисторията се оформят няколко глобалистични периода в историческата еволюция на човека и обществото – Елинизъм, Римска империя, Християнски свят (Западна и Източна Римска империя (Византия), период на географските открития. От значение за развитието на Европейската цивилизация е Средиземноморието. Този динамичен и променящ се регион включва Близкия Изток до превръщането на Средиземно море във вътрешно море по време на Римската империя. Към него водят редица важни търговски пътища от Изток и на Изток. По време на Византийската империя настъпва период на взаимодействие, но също така и на противоречия и сблъсъци за хегемония между християнския Запад и християнския Изток. През ранното средновековие християнският Запад проявява доминираща експанзия на Изток под претекст за освобождаване на Светите места от чуждоверци. В периода на географските открития се търсят пътища за проникване в извъневропейски територии. Продължителен е историческият сблъсък между християнската и нехристиянската култура в древния средиземноморски регион, който е люлка на древни култури и монотеистични религии. След периода на географските открития, които са свързани с овладяване на непознати извъневропейски територии, Средиземно море се отваря към Атлантическия океан на Запад и към ресурсите на новооткритите земи. Експлоатацията им е придружена с насилие и налагане властта на Португалия и Испания в земите на Новия свят. Последвалата Холандска експанзия води до откриване на нови търговски пътища, както и до създаване на съответна организация от компании, които полагат основите на глобалния световен пазар.

Ако се върнем към региона на Средиземно море, ще ни направи впечатление зараждането на елинската култура, на древната гръцка полисна цивилизация с множество колонии, които дават облик на гръцко-римския цивилизационен глобализъм. За формирането на елинизма и последвалата му хегемония значителна роля изиграва Александър Македонски (356-323 пр. Хр.). Пълководецът започва легендарния си седемгодишен поход на Изток, разгромява напълно Персийската империя, създава световна държава и става властелин на Азия. Наистина, победата на Александър Македонски бележи края на гръцката полисната система, но от друга страна разкрива процесите и доминирането на друг, нов тип ментална култура. В последната се откроява еволюцията на три последователни периода от елинската епоха – Ранен, Класически и Късен елинизъм.

Елинистическото общество се отличава поразително от обществата на класическа Гърция по цяла редица фактори. Краят на полисната система, развитието и разпространението на политическите и кономическите връзки по вертикална, а не по хоризонтална линия, водят към общо изменение на културния фон и формират нови управленски структури на елинското общество.

В периода III-II в. пр. Хр. цялото Източно Средиземноморие се подлага на елинизация с утвърждаване на гръцкия език, култура, обичаи и традиции. При повсеместното им разпространение в завоюваните територии от времето на Александър Македонски и след неговата смърт, особеностите на гръцката култура са във взаимодействие с тези на Изтока и особено на персийската култура.

Елитът в новите структури на елинистичното общество е преимуществено от представители на гръцко-македонската аристокрация. С отварянето на границите и съжителството на различни култури се изгражда нов тип отворено общество, изградено въз основа на философията и менталитета на новия тип „подвижен човек”, различен от представителя на класическата полисна култура с нейните догми, свързани единствено с общността на полиса.

След смъртта на Александър Македонски, в установяващите се гръцко-източни монархии не настъпва сливане на националности и смесване с местното население, а по-скоро обособяване на по-висши класи в новите елинистични центрове. Докато в града обществото живее с културните темпове на елинизирания свят, говори гръцки език, налице са общи интереси в сферата на гръцкото изкуство, поезия, философия, то масите от източното население продължават да говорят своя език, да вярват в своите богове и да живеят с наследени от предците си представи за бит и традиция. Гръцката култура не прониква във всички своеве на обществото, а остава типична само за елинистичния град. Налага се формиранят от Александър Македонски монархичен институт, елинизмът оказва плодотворно влияние в изграждането на света на „подвижния космополитен човек”. Впрочем космополитизмът се заражда в древна Гърция. Мисли за всемирното гражданство изказва първоначално още Сократ, но пръв провъзгласява себе си за 'космополит' философът-киник Диоген, чиято ментална нагласа е освободена от стереотипите на полиса.

Легендарната среща между Диоген и младия Александър Македонски в Крания, близо до Коринт, съдържа изначалния морфологичен модел на диалогичността. Разкриващата се смислова символика е ключ към разбирането на глобализма като общочовешки цивилизационен процес. От една страна се изявява владетелят, олицетворяващ овластената мъдрост, а от друга – „властта” на освободената от общностни догми мисъл в разкрепостената философия на Диоген, известен на съвременниците си с непрестанното търсене на Човека. При това идеята за търсещото и освобождаващото знание за Човека неотменимо е свързана с 'добромъдрие' за съдбата на Човека или по-точно – с темата за предназначението и смисъла на човешкия живот. В диалогичното поле на срещата между двамата е налице културологичен код, който има отношение към нашия анализ на ценностите. В контекста на гръцката култура и традиция нестандартната мисловна нагласа на Диоген разкрива друг важен елемент на личностното съизмерване, отчетливо проявен в разговора с бъдещия владетел на света. Когато Александър Македонски запитва дали философът се страхува от него, Диоген иска уточнение:

– За Зло или за Добро?

Александър Македонски отговаря: – За Добро.

Диоген: – А кой се страхува от Доброто?

Т.е. „Доброто” е втората ценност.

Третата ценност надхвърля мярката на субективното и има значение на универсален компонент. Александър Македонски изразява готовност да изпълни едно желание на философа. Диоген отвръща, че за него е достатъчно, ако владетелят се отмести встрани, за да не му закрива слънцето. Тази легендарна, но интересна със смисловите си значения среща, показва не само неприемане сянката на владетеля, но и акцентира върху неотменимата стойност на слънцето като трети ценностен символ. Така в разговора между властелина и мъдрец се очертават три ценностни компонента:

Слънцето,
Доброто и
Човекът.

С цялостното си поведение възпитаникът на Аристотел и завоевател на света, Александър Македонски, внушава упованието си във възможностите на човека, в опознаването и разширяването границите на знанието, както и самосъзнанието си за неговата безграничност.

В гръцката култура стремежът към познание има евристична стойност, защото е част от овладяването му в постъпателното интелектуално и духовно усъвършенстване на човека. Наистина в космополитния елинистичен свят навлиза и индивидуализмът, който свежда смисъла на живота до индивидуалната човешка съдба и стремежа към лично щастие. Надделява тематичната тенденция, изтъкваща и стойности на човешките добродетели, но паралелно с нея се формира философска мисловност с песимистичен характер. Обръщането към личностния израз на емоционалните и душевните състояния ще съпътства търсенията на елинското изкуство.

Докато в демократичното общество на елини и македони междуличностният акт между владетел и философ се възприема като акт на уважение, то през XXI в., в противовес на класическия елинистичен глобализъм, реалността се сблъсква с нечовешки прояви на насилие в осъществяване на прокламирани глобалистични амбиции. Глобализмът на XXI в. е демонстрация на силата и хегемонията, той е отрицание на заложения от елинизма интегративен културен диалог. В онази част от територията на света, конструирана на времето си от Александър Македонски, днес се осъществява с разрушителна сила агресивен сблъсък, обезсмислящ съществуването на културен диалог и интеграция, и терор, който придобива глобални мащаби. С проявите си последният напомня по категоричен и жесток начин за фашизма на XX в.

Чрез Мюнхенския 'пазарлък' на „миротвореца“, британския премиер Невил Чембърлейн, на 29-30 септември 1938 г. Австрия и Чехия биват предателски предоставени на хитлеристка Германия. Предстои овладяването на Полша през 1939 г. Открива се път към блестящ светкавичен завоевателен поход на Изток. Фашистката хитлеристка експанзия през XX в. носи в себе си исторически заложения афинитет към Изтока. Не повтаря ли съвременната експанзия в Близкия Изток – Ирак, Либия и Сирия – характерните черти на вече познатата от навечерието на II световна война агресия на завоевателните походи на Изток, но в модернизирания вид на ретроспективен реванш? Отново в основата им е въздесъщият култ към печалбата. Тя е движещата сила, породена не само и не толкова от необходимостта за създаване на световен пазар, а от хегемонистичната страст за глобален и неотменим контрол върху процесите, засягащи бъдещето на човечеството. Съвременното овладяване и разширяване на територии под многообразни форми е тържество на силата и стремеж към участие в различни корпоративни форми, към извличане на максимум природни ресурси. Агресията в Близкия Изток е насочена към овладяване на енергийните ресурси и основно на нефта, но също така и към обсебване на културни ценности и артефакти.

Вследствие на военния сблъсък, международният артпазар в последно време е изпълнен с предлагане на множество артефакти, варварски изтръгнати от специфичната им културна среда. Получените от криминалната им разпродажба средства се използват за закупуване на оръжия и заедно с финансовите постъпления от незаконно източения нефтени суровини представляват платежно-способни източници за финансиране на

военни действия. В създамата се ситуация е трудно да бъде елиминирано и впечатлението за програмирани настъпателни действия, насочени към елиминиране, изтриване и дори физическо унищожение на артефакти, свидетелства на историческата и културната памет. Двадесет и първи век ознаменува дори тотално разрушаване и унищожаване на ресурси в завладените територии до такава степен, че човекът там става излишен. В противовес на този вандализъм, при експанзията на римския глобализъм Александър Македонски и неговите последователи оставят неизменно трайни следи в историческата и културната памет на региона с издигането на множество нови постройки, храмове и съграждане на цели градове.

Трагичната подмяна на ценности става ужасяваща реалност в завладения от т.нар. Ислямска държава древен град Палмира. По начина на създаването и условията на съществуването си „Ислямска държава” е паразитиращо, гъвкаво и пълзящо-формиращо се образование, първоначално в региона на Ирак, а впоследствие непрекъснато разширяващо военната си експанзия, вкл. и на територията на Сирия. Непризнатата и оспорвана „държава” всъщност мълчаливо е приета и утвърдена, благодарение на водещи медии в контролираната от световни комуникации глобална мрежа, която официално популяризира прокламацията от „Ислямска държава” унищожителен и тотален терор. Вероятно и поради удачното ѝ вписване в медийните и кинематографичните стереотипи на катастрофичните трилери в глобален мащаб. Не случайно древна Палмира се оказва не само обект, но и цел за пропагандното ѝ овладяване и превръщане в място за ритуални екзекуции. Сакрализирането на масовите екзекуции в древното архитектурно пространство твърде много напомня за масовия фашистки терор в индустриален мащаб, осъществяван систематически в хитлеристките лагери на смъртта. Със същата системност бе провеждан геноцидът над славяните в Полша, Източна Европа и Русия. Защото алчността и глобалистичната амбиция за преразпределение на световните ресурси предполага желанието за разрушаване и подчинение на страните, които се съпротивляват, защитавайки своя суверенитет. В конкретната съвременна ситуация се очертава активната намеса в събитията от страна на Турция, Саудитска Арабия и Катар, както и проблематичното полугласно съдействие, оказвано им мълчаливо от страна на Германия и САЩ.

В този сблъсък на агресията и съпротивата се откроява ритуализираната жестокост не само по отношение на обикновения човешки живот, но и целенасочено предизвикваната ритуална смърт на културата и нейната памет. По тази причина оказаната съпротива, последвалото освобождаване и разминиране на Палмира се превърна в културен факт, особено чрез знаменателния концерт на Симфоничния оркестър на Мариинския театър от Санкт Петербург под диригентството на световно известния Валерий Гергиев, който бе изнесен на 5 май 2016 г. сред оцелелите от варварството руини на древния амфитеатър в сирийска Палмира. Сензационното излъчване на концерта е може би едно от потресаващите културни събития, показващи на света, че културата може и трябва да се превърне в интегриращ фактор за постигане на мир и междучовешка хармония.

Паметта ни връща към силното късноелинистично арамейско царство Палмира, управлявано от арабската царица Зенобия. Съпругата на починалия палмирски цар Оденат завладява в резултат на успешна военна кампания голяма част от Сирия и Мала Азия. В опита си да задържи новите територии, тя е принудена да лавира между Римската империя и Сасанидското царство. През 269 г. потушава въстание срещу римското управление в Египет и се обявява за царица на Египет. В ответна военна

кампания, римският император Аврелиан разгромява войската на Палмирската империя. След обсадата на Палмира и опита ѝ за бягство, Зенобия попада в плен. Когато Аврелиан през 274 г. празнува триумфа си на Изток с бляскаво тържество в Рим, сред пленените владетели и представители от всички победени народи в императорската процесия е и Зенобия. Сенатът присъжда на Аврелиан почетната титла „възстановител на света” (Restitutor Orbis). В контекста на триумфиращия Римски хегемонизъм, на окованата в златни вериги Зенобия е отредено почетното място на ценен трофей в процесията. По традиция завръщането на победителя в Рим се свързва с минаване под триумфалната арка – ритуално свидетелство за своеобразен сакрален катарзис, очистиращ от тегобите и ужасите на войната. Каква огромна разлика от провежданите ритуални публични екзекуции в Палмира! Императорски Рим също би могъл да приложи неограничено своята власт. Но духът и културата на гръцко-римската цивилизация, независимо от войнствената и безпощадна агресивност в битката, задава и маркира публично поле, отчитащо както уважение към правата на човека, така и формиране и прилагане законите на римското право.

На фона на извършващите се процеси на глобален мултикултурализъм през XXI век в Европа, в динамичното напрежение между лични и колективни човешки права възникват множество актуални проблеми пред реалната обществена практика. Интересна е констатацията на европейските лидери от 2010 г. за неосъществимостта на мултикултурния модел. На 17 октомври 2010 г., говорейки пред Форума на Младежката организация на оглавявания от нея Християнско-демократичен съюз (ХДС), канцлерката Ангела Меркел заявява, че мултикултурният модел се е провалил (Меркел 2010). Аналогично е изказването на британския премиер Дейвид Камерън, който признава, че дългогодишните политики на мултикултурализма са провал и призовава за по-добра интеграция на младите мюсюлмани, с цел овладяване на екстремизма. А в интервю за един от френските телевизионни канали, на 11 февруари 2011г. Никола Саркози също заявява: „Мултикултурализмът се провали”. Според него, истината се заключава във факта, че във всички европейски демокрации се полагат повече грижи за индентичността на тези, които пребивават в страната, отколкото за идентичността на приемащата страна. И продължава:

„Общество, в което общностите съществуват редом една до друга, не ни трябва... Всеки, който идва във Франция, е длъжен да се влее в единното национално общество. Ако някой не е съгласен с това изискване, да не идва във Франция...”

Няколко дни по-рано, в словото си пред Международната конференция по политиката на сигурността, проведена на 5 февруари 2011 г. в Мюнхен, Дейвид Камерън подчертава, че въпросът за културното многообразие се отнася не толкова до спецификата на различните религиозни култури, представени в съвременна Великобритания, колкото до липсата на единна гражданска общобританска идентичност на новите британци. Британският премиер се основава на резултатите от социологическо проучване, проведено през 2007 г., според което една трета от британските мюсюлмани смятат себе си по-близки до мюсюлманите от другите страни, отколкото до съгражданите си англичани. Тези и други факти дават на Камерън основание за извода, че липсата на други идентичности у младите хора-имигранти от мюсюлманските страни, освен съответната им общностна идентичност, ги принуждава да се придържат към радикално тълкуване на исляма или да симпатизират на терористите-джихадисти. Д. Камерън признава провала в начинанието да се изгради

визия за общество, към което имигрантите да се чувстват съпринадлежни. И признанието, че през всичките тези години различните културни общности в страната му са били насърчавани да водят свой отделен живот, различен от общоприетия национален.

Неосъществимият мултикултурен модел и опасността от деградация са следствие от опита извъневропейски модел да бъде пренесен и върху европейските ценности. За пръв път след II Световна война европейската цивилизация не съизмерва категорично останалия свят с идеята за собствената си универсалност. За пръв път в годините 2009-2017 лидер на цялата западна цивилизация се оказва от държава, която не е европейска. Европа се озова в драматично подчинено съжителство на един презокеански лидер. Идеологически интереси налагат американската визия за мултикултурализма да бъде наложена политически върху територията на възпроизвеждащите се исторически европейски културни традиции. Но за разлика от американската идея за нация и държава, свързана с юридическото гражданство, в европейската мисловност националната идентичност се дефинира чрез историята, традициите, езика, културата и обичаите. Чрез идеологемите на демокрацията и мултикултурализма, първоначалната извъневропейска идея постепенно нараства до глобалистка страст и започва да предявява все повече претенции за заемане на лидерско място в западната цивилизация, за представянето ѝ като универсално значима за европейското общество.

След II Световна война идеологемата на мултикултурализма поставя под заплаха европейската цивилизация, чиято структура има за основа гръцко-римската цивилизация, както и общочовешките ценности на християнството. Т.е. идеята за мултикултурализма няма нищо общо с историческите и цивилизационните традиции на Европа. Формирането на европейските нации и държави има друг път на развитие. Решаващо значение в европейския начин на мислене играе културната и религиозната историческа принадлежност. Докато американската идея за мултикултурализъм, както и отживялата вече социалистическа идеология, възпроизвеждат парадоксалния начин на властване и управление на международните и културните традиции.

В периода на елинизма и неговия глобализъм типът културна конвергенция се изразява ярко в появата на синкретични богове. В Египет Александър се провъзгласява за син на Амон-Ра, като по този начин заявява божествената си същност. Това му действие обикновено се оценява прагматически като политическа стъпка, насочена към легитимация на неговия контрол над Египет. Множеството гръцки полиси признават божествената същност на Александър Македонски като син на Зевс, гръцкия аналог на Амон-Ра, а спартанците с явно нежелание постановяват:

„Така, както Александър иска да бъде бог, нека да бъде.”

Впрочем обожествяването на царя не поражда подкрепа у гърците. Политическият смисъл на обожествяването е свързано с идеята за Слънцето, синкретично съединяващо древните египетски богове Амон и Ра. Друга важна стъпка в духа на елинистичния тип интеграция е поставяне началото на Общойонийските игри, подобни на Олимпийските, и свързването им с новия град Александрия в духа на гръцката традиция.

В римската ритуална практика идеята за слънцето като генерираща интегративност намира олицетворение в създадения от император Аврелиан в 274 г. официален римски Бог на слънцето, както и съответно освещаване в слънчевия култ на

Непобедимото Слънце (Sol Invictus). С въвеждането му се ознаменува победата над Изтока. През същата 274 година се създава колегия от понтифици към храма, посветен на Непобедимото Слънце, чийто култ е официален до началото на IV в. Императорът, който носи корона с изходящи от нея слънчеви лъчи, е изобразен и на посребрените бронзови монети, сечени през 274-275 г.

От средата на II в. сред римските легионери се практикуват неофициално значително количество източни култове. Единствено култът към Sol Invictus е официално приет и специално предписван за войската. Названието Sol Invictus се използва в отделни случаи и за три други божества в течение на късната Империя: за император Марк Аврелий Хелиогабал (218-222), произлизащ от сирийска Емеса, неудачно издигнат за глава на официалния пантеон в чест на едноименния император; за зороастрийския бог Митра и за римския бог Сол. Практикува се и ранен аграрен култ Sol Indiges „Родно Слънце” или „Възвано Слънце”. Названието Sol Invictus не представя конкретно име. Появява се върху императорските монети по времето на Септимий Север (193-211).

Слънчевият символ събира културите на древна Гърция (с боговете Хелиос и Аполон) с римския бог Сол и египетския бог Ра. Поражда символния синтез в прехода от елинизма към християнството, когато първоначално образът на Иисус се свързва с наследената елинистична идея за Хелиос и Аполон – интересен културен феномен, чиито иконографски аспекти се изследват от Ервин Панофски и редица други изследователи. Култът към Sol Invictus превъзхожда по значимост другите източни култове до отмяната на езичеството при император Теодосий I (379-395). Най-ранен надпис, свързващ непобедимия император със Слънцето, е засвидетелстван в орнамент на представената в бронз легенда, която се датира в рамките на II в. INVENTORI LUCIS SOLI INVICTO AUGUSTO. Както е известно, римляните провеждат фестивал на слънцето на 25 декември, наречен Dies Natalis Solis Invicti (Ден на раждането на Непобедимото Слънце). Същевременно това е първият ден след зимното слънцестоене, от който започва постепенното увеличаване продължителността на деня, макар че други източници отнасят празника през месец август. През IV в. Sol Invictus е преименуван в християнския празник „Рождество Христово”, но наименованието продължава да се използва и за други слънчеви божества през същия период.

Публичното обсъждане на провала на мултикултурния модел в Европа през 2010 г. съвпада с премълчаване на неогласените начални стъпки, разпалващи конфликта в Сирия. Един век по-рано, на 7.09.1910 г. Лев Толстой пише писмо до Махатма Ганди (1869-1948) за значението на Човека като ценност, която носи Божественото в себе си. По признанието на Ганди, възгледът на Толстой го насочил определено към неговото собствено разбиране за ненасилие. В книгата си „Моят живот”, част 4. IX, Ганди отбелязва:

„Да се занимаваш с човешкото същество означава да се занимаваш с тези божествени сили и те да не причиняват зло не само на това същество, но и на целия свят. Всички сме създадени от една материя, всички сме деца на Твореца и божествените сили в нас са безгранични. За мен винаги е било неразбираемо, как хората могат да считат за почтено унижението на ближния... Истината изключва използването на насилие и тъй като човек е неспособен да познае абсолютната истина, затова няма и право да наказва.”

В етиката на индуизма, джайнизма и будизма ненасилието се означава като ахинса (ахимса) – една от най-важните етични основи за поведение и действие, които чрез ненасилие водят до намаляване на злото в света, насочено против самото зло, а не против свързаните с него хора. В християнството на 'ахимса' съответства заповедта „Не убивай!“ и „Възлюби ближния като самия себе си“. Спазващият ахимса обладава качества на съвършен „силдхи“, който освен на психични и духовни способности е носител и на тайнствени сили, благодарение на които се прекратяват всякакви дразги и спорове и се възцаряват мирът и спокойствието. Философията му на ненасилие оказва влияние върху движението на привържениците за мирни промени. Етиката на Мохандас Карамчанд Ганди, наречен Махатма („велика душа“), е свързана с индийската философско-религиозна и обществена традиция. С името Махатма Ганди е поздравен от великия си сънародник Рабиндранат Тагор при завръщането от Африка в Бомбай на 9 януари 1915 г. Етичният модел на Махатма Ганди, наречен още „Баща на индийската нация“, получава международна известност със своята концепция за сатяграха (удържане на истината) чрез ненасилствени протести за постигане на политически цели, която се основава на идеята за ахинса. След Първата световна война, през 1919 г., Ганди става най-видният говорител на Общоиндийската мюсюлманска конференция в защита на Халифата и създава основа за мюсюлманска подкрепа по места във всички мюсюлмански центрове на Индия. Успехът му го превръща в първи лидер на Индия с мултикултурна основа, а през 1920 г. Ганди се превръща в основен лидер и на Индийския национален конгрес. През 20-те години, с подкрепата на Конгреса, Ганди вече има база за започване на движение за несъдействие, ненасилие и мирна съпротива – неговите „оръжия“ в борбата срещу Британския Радж. Широката му популярност сред индуси и мюсюлмани улеснява политическата му дейност – той убеждава дори крайната фракция на мюсюлманите да подкрепи мирното несътрудничество. Искрата, която разпалва същинския национален протест, е предизвикана от съсичането на стотици мирни граждани в Джалианвал Багх от страна на британските войници в Пенджаб. Ганди разкритикува както действията на Британския Радж, така и ответното насилие на индийците като заявява, че всяка форма на насилие е зло и не може да бъде оправдана. През декември 1921 г. Ганди разширява платформата си на ненасилие с кристализиралата по-рано концепция „сварадж“, насочена към постигане на независимост, пълно самоуправление и контрол на всички индийски държавни институции, вкл. и чрез бойкот на чуждестранните и особено на британските стоки. В допълнение към бойкота на британските продукти, Ганди призовава към бойкотиране и на британските образователни институции и съдебни зали, към напускане на правителствени служби и отказване от британски титли и отличия. „Несътрудничеството“ се радва на широк успех, активирайки участието на всички слоеве на индийското общество в движението, но точно когато то достига своя връх, приключва внезапно в резултат на насилствен сблъсък в град Чаури Чаура (щата Утар Прадеш) през февруари 1922 г. Опасявайки се, че движението може да се насочи към поява на насилие и убеден, че това ще сложи край на цялата му дейност, Ганди спира кампанията за масово гражданско неподчинение. Борецът за човешка свобода и духовен водач на индийското движение за независимост довежда борбата през 1947 г. до успех и до край на британското владичество в Индия. Без нито един изстрел се осъществява мирното постигане на независимостта на Индия – високо постижение на индийските политически активисти чрез ахинса като единствен случай на ненасилие в цялата човешка история. И когато на 3 юни 1947 г. британският министър Клемънт Атли провъзгласява независимостта на Индия и разделянето ѝ на две части:

преобладаващо индустка Индия и преобладаващо мюсюлмански Пакистан, Ганди отново се противопоставя на плана за разделяне на страната.

Концепцията на Ганди за ненасилие като уникален случай в човешката история се използва като инструмент за пренос и генериране на насилие в Европа през XXI век, чийто нечовешки израз са терористичните актове в Париж (2015), на летището в Брюксел (2016) и др. С идеологемата на мултикултурния модел в духа на американския прагматизъм и инструментализъм, вълната на бежанската криза в реалиите на Европа парадоксално подменя смисъла, заложен от Ганди в индуската етика на ненасилие. Бежанската вълна към Европа се интерпретира от медиите като принудително и ненасилствено придвижване в контекста на европейските ценности на хуманизма и толерантността. Премълчаната от медиите принуда вследствие на тайните вътрешни механизми, разпалващи войната в Близкия Изток, водят до институционална дестабилизация на легитимните европейски публични структури. Всъщност бежанската криза се превръща в инструмент на насилие и разрушаване.

Впрочем функциониращите глобални интереси както на управленския елит в Турция, провеждащ на практика идеите на неосоциализма, така и на интереси извън региона, включително и демографските проблеми на Европа и особено на Германия, прикриват в цялост дълбоката вътрешна конфликтност в европейското общество. В комплекса от европейски проблеми са и дискутираните въпроси за късното реализиране на жената, съпругата и майката, на недостатъчния брой детски градини, на демографското възпроизводство, проблемите, свързани с подпомагане на младото семейство и т.н. Социалното напрежение, намерило израз в масовите протестни действия в Дрезден и Лайпциг, се интерпретира от политическия елит в електронните масмедии като прояви на неофашизъм, липса на толерантност и неприемане на чуждия. Остават в сянка исканията на социалния протест и манипулативно премълчаваните проблеми, които отвътре блокират немското общество. И ако политиките открито укоряват Меркел за нейния призив към бежанците, че могат свободно да се придвижват към Германия, която ще ги приеме с „отворени обятия“, в огромното си мнозинство европейските граждани открито се включват в протестни акции, за да направят видим премълчаният германски абсурд, че през последните 70 години, от края на Втората световна война, Германия продължава да е окупирана държава. В създалата се ситуация е уместно да си припомним предупреждението на американския философ и педагог Джон Дюи, че **„фашизмът в САЩ ще се появи и разпространи под благовидния предлог за защита на демокрацията“**. В духа на неговото предупреждение става разбираем парадоксът на XXI век, че всеки европейски отказ, особено от германска страна, на наложените отвън на Европа митологеми за мултикултурализъм и обръщането ѝ към европейските исторически ценности и традиции в крайна сметка може да бъде интерпретиран от глобализираната и манипулативна медийна власт като възраждане на фашизма.

Именно поради това Никола Саркози с тревога признава:

„Бяхме прекалено загрижени за идентичността на човека, който пристига и недостатъчно за идентичността на държавата, която приема същия този човек.“

Вниманието е било насочено повече към толерантността и грижата за имигранта, отколкото към съхраняване на европейските институции на обществото. Европейската цивилизация е поставена пред избор. Култът към печалбата в глобалните стремежи поражда особена с мащабите си интерперсонална алчност и се превръща в своеобразно надперсонално божество на разрушението. В този контекст на преодоляване и

разширяване на пространствените граници, външните форми на ненасилие в духа на Ганди могат да бъдат използвани като инструмент на насилие.

В развитието на европейска цивилизация търсеният всечовешки синтез е зададен в нейния фундамент с елементи от античните култури на древна Гърция, Рим и християнството, със заложения в техните концептуални миротворчески системи и генериращ ценности културен диалог. В съвременния свят на XXI век културният диалог се превръща в глоболизираща сила, ако в него и чрез него си взаимодействат наследени цивилизационни мировъзрения и в това взаимопроникване се генерират нови ценности на универсалната човешка култура. Необходим е всестранен, толерантен и межкултурен диалогичен динамизъм, различен от статистическото вграждане на моделираната мултикултурна комуникация, която се включва с утопичната надежда на неизбежната за преодоляване на вътрешния изолационизъм идентичност в митологемна нова идентичност.

Необходимо е межкултурният диалог да въвлече многослойно паметта на културите, да съхранява, надгражда и генерира диалогизираната памет в реалната динамика на потенциалното бъдещо развитие. Още в Предисторията на човечеството се съдържат основните антропологически константи, чиито еволюиращи исторически форми изграждат фундамента на Протопланетарната цивилизация. Връзката между човека и природата, нарастващото натрупване на опит и знания, развиващи разбирането както за виталните механизми на живота, така и медиативните предчувствия за жизнената енергия и нейната цикличност във вечността, поражда устемност към мистичния хоризонт на безсмъртието.

Проблемите на смъртта и безсмъртието придобиват самостоятелни ценностни характеристики във формирането и развитието на човешката цивилизация. Нейното органично и цялостно съхранение осмисля живота на човека и обществото, ролята на обединяващия ритуал и трансцендентния смисъл на Бога за разбирането както на безпределните граници на света, така и на хоризонтите на безграничното.

В контекста на посочените взаимодействия се формира и конкретният поведенчески модел, включващ както отношението между личност и общество, така и дълбинните връзки на самопознанието, осмислящо съдбата на всеки отделен индивид в порива към постигане на хармония между тяло, душа и дух. Градивните елементи на индивидуалната и колективната култура, които формират исторически развитието и еволюцията на човека в културния регион на Средиземноморието, дават подтик за развитие на изкуството и неговите форми. Изкуството (т.е. конкретизираният културен синтез) присъства като човешка реалност и начин на мислене в културния диалог. Изкуството е актуален израз на човешката окултурена памет. Същевременно тя генерира, мултиплицира и развива паметта във формите на изкуството. Паметта на изкуството е парадоксално свързана с преодоляване на времевите и пространствените граници и постигане на вечността като общочовешка ценност. От една страна, тя преодолява Времето, а от друга – Времето се продължава във формите на изкуството като културна памет, извън биологическите граници на отделния човек и постига обща представа за човечеството. Изкуството, съхраняващо паметта на Времето и постигащо Вечността, намира важните елементи на израз в образа, в символа, в персонификацията и в духовната памет.

Дълбоката обвързаност на материалното и духовното се разкъсва в XX век с идеи за края на историята, за смъртта на автора и изкуството, извън смисъла на

творчеството. Но културата и изкуството са необходими повече от всякога, независимо от песимистичните прогнози за тяхното бъдеще. Пред културния диалог и участващите в него форми на изкуството, се откриват непознати перспективи, свързани с развитието на съвременните технологии. В преобразяващия се свят, динамичното развитие на глобалните комуникации открива нова ера пред генериращия културен диалог, пред изкуството и неограничените възможности на полифункционалните му форми. Отбелязва се сближаване не само на деловата и потребителската култура в различните страни на света, но и превръщането на националните културни явления в международни, т.е. тяхното интернационализиране. От друга страна обаче, съществува опасност от загуба на националните културни ценности, както и наличие на стремеж към възраждане на националните култури. Огромна роля в глобализма играе повсеместното разпространение на интернета и неговата всеобхватна мрежа – фактор за активизиране на контактите и динамиката на неформалното общуване.

Влиянието на дигиталната технология трансформира редица традиционни дейности като рисуването, скулптурата и музикалното композиране, разширява обхвата от художествени творби и практики и представя по нов начин трансформациите на креативния творчески процес. Генезисът на художествените форми в изкуството е свързан с органиката на пространството и времето. Диалектичното им взаимодействие е условие за изграждането на иновативни по форма и функции композиционни структури. Ретроспективният поглед разкрива как се реализират художествените форми на гръцката пластична култура, по какъв начин те се трансформират и адаптират в рамките на елинизма, а след това и в римското изкуство, как се променят в пластичната култура на Ренесанса и в Ново време. Мощен инструмент през елинистичния период представя градостроителството. Новите елинистични градове се строят по предварително подготвен план, с прави и широки улици, големи площади и градини, галерии и храмове. Една от базовите особености в развитието на архитектурата е изменението на класическия гръцки канон. Сградите и паметниците започват да изпълняват не само първичната си функция, но се превръщат в символ на богатство и власт. В точно изработената градска планировка значение придобива еднотипността на най-важните обществени сгради, театри, съдилища, гимназии, амфитеатри, палати, хиподруми и стадиони. В скулптурата през елинистичната епоха се решава проблемът за статиката и динамиката на фигурата и се постига движение в изобразяваната конкретност. Чрез мускулното изграждане на тялото човешката фигура въздейства с изразителната си органика. Търси се естественият и индивидуален образ на човека. Красотата на женското тяло е предмет на различни интерпретации. Съвършената му голота се претворява като изящен символ на женствеността. В интерпретации с акцент върху реалистичното конкретно движение, женското тяло привлича не само като символ на сакрализираната красота, а по-скоро с постигнатия израз на реалната естествена женска природа. Двете елинистични школи в областта на скулптурата – Пергамската и Родоската – в различна степен естетизират трагизма във формата на 'реален' патос и във въздействащата сила на 'митологичен' патос.

В периода на римската цивилизация и нейния глобализъм се осъществява процесът на всестранно обединение на античния свят. В края на II век процесът на плодотворно обединение достига своето пълно развитие. Осъществява се и религиозното обединение на античния свят въз основа на християнството и неговия триумф над езичеството през IV век. Като съвкупност от межкултурни

взаимодействия и надграждания, античната култура става основа на европейската цивилизация. Наред с доминиращите два официални езика - старогръцкия и латинския - се появяват и региони с преобладаване на автохтонни езици. Дълбинната връзка при разграничаването на изкуството от занаята, разкрита в древогръцката естетическа мисловност, става отново актуална в творческите търсения въз основа на съвременната динамика на техновизията. Дълбоко е различието между уникалната ценност на изкуството с неговото креативно формоизграждане и чисто техническата и възпроизвеждаща копирност и тиражност на занаята.

В комуникативно-естетически план се откриват възможности за създаването на нов тип синкретизъм, който през XX век надгражда създадените, съхраняващи визуалната памет форми на фотографията, киното и видеото. Компютърните технологии и дигиталните техники създават форми и неограничени възможности за синкретизъм с 'универсална антропометричност' и 'многомерна антрополитричност'. Налице са иновативни креативни средства, които проправят пътища и хоризонти на нов универсален Ренесанс на пластичните взаимодействия и изяви на образното и символното начало. В художествените открития на изкуството сакрализираната артистична свобода на Духа, генерирана и надградена от идеи и универсални ценности на културния диалог, задава принципа на развитието и усъвършенстването.

Компютърните и дигиталните техноарт-форми създават художествени структури и пораждат функционирането на нов тип Технус (Паскалевски 2008: 92 и сл.) като нов тип артистична, проективна и интерактивна дейност, която моделира новите форми на духовна комуникативност в глоболизиращото се общество. Всяка креативна интелектуална ценност в него ще придава нова генерираща активност в общото движение за създаване на форми, предначертаващи преходните стъпала към началото на бъдещата Планетарна цивилизация. Необходимо е обективният процес на глобализацията да съхрани основните ценностни ориентири – Човекът и Свободата, – заявени от философа-космополит Диоген в диалога му с владетеля на света, Александър Македонски, като път за духовно развитие и самоусъвършенстване. Очертаните компоненти в легендарната среща между философа и владетеля разкриват неподозирани перспективи, формиращи нов тип 'космополитна менталност'. Човекът, неговата Свобода, универсалният символ на Слънцето и тържеството на Доброто ще образуват фундамента на бъдещата Планетарна цивилизация. За да се съхрани търсенето и постигането на Човека и продуктивната му способност в духа на християнските представи за неразрушимата връзка между Доброто, Истината и Прекрасното. Както и Слънцето – като ценностен символ, интегрираща представа и идея, обожествяваща триумфа на властта.

Дали в бъдещата Планетарна цивилизация енергията на Слънцето ще доминира над всички други енергийни източници и оползотворяването на слънчевата енергия няма да бъде задължително локализирана и ограничена в определени региони, изключващи налагането на господство и контрол? Слънчевата енергия, заедно с нанотехнологиите и футуристично-композитно новите материали разкриват широки територии за творческия дух и разширяващи се светове за неограничения и глобален по мащабите си универсален хуманизъм. В такава перспектива създадените от човека ценности ще са от значение не само като културен фундамент, но ще трасират и проектират историческото развитие, ще пораждат визии и потенциал на прозрения за бъдещето на човечеството.

ЛИТЕРАТУРА

- Камерън 2010: *Камерън, Дейвид*. Мултикултурализмът се провали./ Cameron, David. Multikulturalizmat se provali. [http://novinar, bg/news](http://novinar.bg/news). 2011/02/05.
- Меркел 2010: *Меркел, Ангела*. Мултикултурният модел в Германия се провали изцяло./Merkel, Angela. Multikulturniyat model v Germaniya se provali iztsyalo. <http://www.Mediapool> /2010.
- Паскалевски 2008: *Паскалевски, Спартак*. Проекции на сакралното в изкуството на балканските художници от 20-40-те години на XX век./ Paskalevski, Spartak. Proektsii na sakralното v izkustvoto na balkanskite hudozhnitsi ot 20-40-te godini na XX vek. С.